

Streszczenia

2/2009 Następstwa wybuchu II wojny światowej

Stanisław Żerko

Polska, Niemcy i geneza II wojny światowej

Odręczenie w stosunkach z Niemcami, trwające od 1934 r., było dużym osiągnięciem polskiej polityki zagranicznej. W obliczu ugodowej wobec Berlina postawy Paryża i Londynu troska o jak najlepszą atmosferę w tych stosunkach wydawała się wówczas z polskiego punktu widzenia nakazem racji stanu. Także okresowe współdziałanie z Rzeszą (gdy np. oba kraje występowały przeciwko projektowi Paktu Wschodniego) mogło leżeć w interesie Polski. Podczas kryzysu sudeckiego (1938) współdziałanie to przybrało jednak formę niezwykle dla Polski niebezpieczną, groząc izolacją wobec mocarstw zachodnich. Z ryzyka tego polskie kierownictwo nie zdawało sobie sprawy. W okresie zbliżenia z Polską Niemcy występowały wobec niej z propozycjami zacieśnienia współpracy i zawarcia sojuszu, wymierzonego przeciwko Związkowi Radzieckiemu. Oferty te przewidywały także osłabienie sojuszniczych związków z Francją, a jednocześnie zawierały żądania zgody na włączenie Gdańska do Niemiec i utworzenie eksterytorialnego niemieckiego połączenia komunikacyjnego przez polskie Pomorze. Nie mogło już wówczas ulegać wątpliwości, że oferta niemiecka oznacza zdegradowanie Polski do roli państwa satelickiego. W tej sytuacji polska odmowa i działania na rzecz zacieśnienia osłabionych związków z mocarstwami zachodnimi (co zaowocowało zawarciem sojuszu polsko-brytyjskiego i rewitalizacją przymierza polsko-francuskiego) miała wszelkie cechy decyzji racjonalnej.

Tadeusz Janicki

Niemiecka polityka gospodarcza na ziemiach wcielonych do Rzeszy w latach 1939-1945

Przedmiotem artykułu jest niemiecka polityka gospodarcza na tzw. ziemiach wcielonych do Rzeszy w latach 1939-1945. Stanowi on próbę syntetycznego przedstawienia jej zasadniczych źródeł, celów, etapów i środków, którymi okupanci posługiwali się w czasie realizacji swoich zamierzeń, w odniesieniu do wybranych zjawisk i gałęzi gospodarki. Polityka gospodarcza realizowana na tym obszarze była ważnym elementem w budowie niemieckiej "przestrzeni życiowej" (Lebensraum) na wschodzie Europy. Jej źródła miały charakter ideologiczny, gospodarczy i polityczny. Rasizm i gloryfikacja wsi stały się podstawą dla polityki eksterminacji obcych grup etnicznych, germanizacji ziemi, wysiedlania dotychczasowych mieszkańców tych ziem i osadnictwa niemieckich chłopów. Traktowanie "ziem wcielonych do Rzeszy" pod względem gospodarczym jak kolonii, uwarunkowania naturalne, doktryna "Gospodarki wielkiego obszaru" (Großraumwirtschaft) oraz potrzeby wojenne doprowadziły do przebudowy gospodarki tych obszarów pod kątem ich komplementarności w stosunku do gospodarki tzw. Starej Rzeszy i maksymalnej eksploatacji potencjału produkcyjnego i ludnościowego. Prowadzona przez Niemców na masową skalę grabież mienia, polityka koncentracji produkcji, narastająca z biegiem czasu gospodarka rabunkowa oraz zniszczenia wynikające z działań zbrojnych doprowadziły do degradacji gospodarczej i znaczącego regresu cywilizacyjnego tych obszarów.

Maria Rutowska

Represje niemieckie wobec ludności polskiej na ziemiach wcielonych do III Rzeszy w latach II wojny światowej (1939-1945)

Artykuł przedstawia politykę okupacyjną III Rzeszy, którą cechowały najbardziej ekstremistyczne poczynania. Metody były różne i stosowano je wobec wszystkich warstw i grup społecznych. Zwracały się one przeciwko największym dobrom człowieka, jakimi są wolność i życie, skazywały na opuszczenie stron rodzinnych, niewolniczą pracę, pozbawiały podstaw egzystencji, zabraniały kształcenia i uczestnictwa we wszelkich formach życia kulturalnego oraz wyrządzały trudne do oszacowania szkody materialne.

Bożena Górczyńska-Przybyłowicz

Prześladowania i zagłada Żydów pod rządami nazistów w Kraju Warty

W prześladowaniach i zagładzie Żydów Kraj Warty spełniał w okresie hitlerowskiej okupacji rolę szczególną. Na jego terenie niemieccy nazisci wypracowali metody mordowania ludzi, zbudowali pierwszy w dziejach ludzkości obóz zagłady, w którym zrealizowali częściowo proces "ostatecznego rozwiązania miejscowej kwestii żydowskiej" jeszcze przed konferencją w Wansee, mordując w nim ok. 200 tys. osób. Pozostałe osoby pochodzenia żydowskiego z terenu okręgu zamordowano głównie w obozie koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau. Byli to w głównej mierze więźniowie zgromadzeni wcześniej w zbiorczym getcie w Łodzi. Do czasu jego zamknięcia w sierpniu 1944 r., pełniło ono funkcję specyficznej fabryki działającej na zasadach obozu koncentracyjnego, z dużą liczbą niewolniczych rąk do pracy, wykorzystanych na miejscu i poza gettem. Ślady po katorżniczym wykorzystaniu Żydów w okresie niemieckiej okupacji pozostały do dzisiaj (np. w Poznaniu: sztuczne jeziora Rusałka i Malta, cmentarz na Miłostowie, trasy komunikacyjne do Berlina, lotnisko w Krzesinach) i są przykładem brutalnego przerwania wielowiekowego problematycznego, ale i partnerskiego współistnienia na tym terenie Polaków i Żydów.

Agata Bachórz

Wielka Wojna Ojczyzniana we współczesnej rosyjskiej kinematografii. O nośnikach pamięci zbiorowej

Tematem artykułu są wybrane sposoby obrazowania II wojny światowej we współczesnej rosyjskiej kinematografii na przykładzie kilku produkcji filmowych z lat 2002-2008. Ramę teoretyczną podjętej analizy stanowią zagadnienia dotyczące pamięci zbiorowej, jej nośników oraz medializacji pamięci. Jako tło rozważań służy szeroko rozpowszechniona teza, wedle której zwycięstwo nad faszyzmem stanowiło i stanowi niezwykle ważny czynnik budujący radziecką oraz rosyjską tożsamość zbiorową, co dzieje się poprzez podtrzymywanie upaństwowionego, heroicznego, jednostronnego i mało realnego obrazu wojny, z wykluczeniem zeń elementów nie pasujących do paradygmatu zwycięstwa. W tekście wbrew takiej interpretacji zwrócono uwagę na niejednorodność i wielogłosowość rosyjskiego dyskursu o przeszłości. Analizie poddano zarówno filmy wpisujące się w uprawomocniony dyskurs heroiczny, jak i narracje odmienne, alternatywne wobec niego czy w jakiś sposób podważające.

Magdalena Kałużna

Przemoc seksualna w konfliktach zbrojnych. Trauma kobiet niemieckich w czasie II wojny światowej

W niniejszym artykule autorka zajmuje się problematyką stosowania przemocy seksualnej będącej bezpośrednim skutkiem konfliktów zbrojnych. Głównym przedmiotem jej zainteresowania jest stosowanie masowych gwałtów jako środka represji i nacisku wobec

niemieckich kobiet przez żołnierzy Armii Czerwonej po jej wkroczeniu na byłe tereny wschodnich Niemiec (Prusy Wschodnie, Śląsk, Pomorze) oraz literacki obraz tych wydarzeń w powojennej prozie niemieckiej. Autorka przybliża zarówno historię gwałtu w kulturze zachodniej, jak i mechanizmy stosowania przemocy seksualnej podczas wojny: postrzeganie kobiety wroga jako symbolicznego usosobienia matki-ojczyzny, kierowanie się prawem zwycięzcy, któremu należy się łup, chęć zemsty, demoralizacja i zdziczenie. Masowy gwałt zostaje również ukazany jako zjawisko deprivacji, pozbawienia ofiarę tego, co jej bliskie i dobrze znane: integralności ciała i psychiki, poczucia własnej wartości, tożsamości, kobiecej godności. Wybrane utwory literackie, którymi posługuje się autorka, służą zobrazowaniu traumy ofiar i sposobów jej pokonywania. Podkreślona została także konieczność zaistnienia publicznego dyskursu dotyczącego stosowania przemocy seksualnej wobec kobiet podczas wojny oraz rola literatury jako nośnika pamięci ulegającej traumatyzacji: indywidualnej, kulturowej i zbiorowej.

Zbigniew Mazur

Karol Marian Pospieszalski. Badania nad okupacją niemiecką w Instytucie Zachodnim

Artykuł omawia działalność naukową i organizacyjną prof. Karola Mariana Pospieszalskiego w Instytucie Zachodnim, a zwłaszcza starania o zachowanie ciągłości badań nad dziejami niemieckiej okupacji terytorium polskiego.

Zenon Kachnicz

Żołnierze Armii Krajowej w obozie Jogła

Deportacje, których charakterystyka zawarta jest w niniejszym artykule dotyczyły żołnierzy Armii Krajowej, którzy zostali wywiezieni do łagrów NKWD nr 270 w rejon Borowicz, obwód Nowogrodzki w listopadzie i grudniu 1944 r., a powrócili do Polski na wiosnę 1946 r. Agresywne zachowanie konwojentów, brak pożywienia, a zwłaszcza wody, wydzielanej w bardzo skąpych ilościach w czasie wielu dni podróży, brak jakiegokolwiek informacji ? to zespół fizycznych i psychicznych szyskan, które łącznie stanowiły zapowiedź tego, czego można było się spodziewać w nieznanym docelowym miejscu przeznaczenia. Tym miejscem miał się stać obóz Jogła. W większości internowani byli szeregowymi żołnierzami AK z terenu Lublina (największe grupy zamieszkiwały powiaty: radzyński, łukowski, krasnostawski, lubartowski i miasto Lublin), Warszawy-Wschód i Rzeszowa. Internowani przebywali w nieludzkich niesprzyjających klimatycznie warunkach, w przeludnionych barakach otrzymywali głodowe racje żywności przy obowiązku wykonywania ciężkiej pracy fizycznej, brak było ubrań roboczych i należytego obuwia, fatalne warunki sanitarne. Do częstych zgonów przyczyniały się także: dystrofia, zapalenie płuc, dyzenteria, gruźlica płuc i zapalenie jelit. Po powrocie do kraju wielu zwolnionych z łagrów żołnierzy Armii Krajowej było represjonowanych przez krzepnącą "władzę ludową", szykanowanych, traktowanych jako obywatele drugiej kategorii, naznaczonych "piętnem AK".

Wiesław Trzeciakowski

Niemiecka polityka wysiedlania Polaków oraz osadnictwa Niemców w latach 1939-1945 w Okręgu Gdańsk-Prusy Zachodnie, powiat świecki

Artykuł ukazuje wysiedlenia rodzin polskich (w rzeczywistości należy je określać jako wypędzenia) ze skonfiskowanych bez odszkodowania gospodarstw rolnych oraz innych nieruchomości wiejskich i miejskich. Obszar badań ograniczono do powiatu świeckiego, ukazując jak pod mikroskopem strukturalne działania niemieckich władz od rządowych wytycznych, poprzez niższe władze policyjne i administracyjne na poziomie Gau Danzig-

Westpreussen aż po konkretne przykłady wysiedlania. W ten sposób powstał przejrzysty i spójny obraz urzeczywistniania niemieckich planów wysiedleń (wypędzeń) Polaków z terenów polskich wcielonych do Rzeszy i osadzania ich z całymimi rodzinami w tzw. obozach przesiedleńczych (Umsiedlungslager), zamkniętych i zamienionych dość szybko w obozy koncentracyjne, z przymusową pracą, jak np. zbudowany na przełomie 1940/1941 r. obóz Potulice (Umsiedlungslager Lebrechtsdorf), który od 1942 r. był już filią karnego obozu koncentracyjnego Stutthof. Na miejsca wypędzonych rodzin polskich osiedlano Niemców, przybyszy z krajów nadbałtyckich, z Besarabii (Mołdawia, Rumunia) i Wołynia, albo oddawano nieruchomości w użytek miejscowym Niemcom. Akcją wysiedlania i osadniczą kierował osobiście H. Himmler przez służby bezpieczeństwa i policji oraz centralne i niższe instytucje wysiedleńcze (na Pomorzu - Centrala Przesiedleńcza w Gdańsku).

Piotr Saja

Dywersja niemiecka i walki na Pomorzu we wrześniu 1939 roku

Artykuł dotyczy stosunków polsko-niemieckich na Pomorzu przed wybuchem wojny oraz przedstawia przebieg walk w 1939 r. Autor ukazuje przygotowania niemieckie do napaści na Polskę, uwzględniając przede wszystkim obszar Pomorza Gdańskiego. Wskazuje na dysproporcje sił walczących po stronie polskiej i niemieckiej. Dokonuje oceny przebiegu kampanii wrześniowej na Pomorzu, biorąc pod uwagę realne możliwości strategiczno-operacyjne jednostek Armii "Pomorze". W treści artykułu przedstawione zostały także niektóre dokumenty, które są wymownym świadectwem właściwych zamiarów naczelnego dowództwa sił zbrojnych III Rzeszy.